

Emissio gratiae ili effusio virtutis Spiritus Sancti u slavlju ženidbe

*Pneumatologija kao sakramentalna sinkleza
u molitvama nad mladencima*

Ivan ŠAŠKO

1. Cilj i metoda prikaza - umjesto uvoda

Usredotočenje ovoga rada nalazi se u području ženidbenog slavlja vidnog s liturgijske strane i to u jednom njezinom uskom dijelu - pneumatološkom - viđenom kroz prizmu onih tekstova koji su u dosadašnjoj povijesti obrednika bili cilj mnogih napadaja. Tema je po sebi nova, jer uzimlje u obzir novo izdanje jedne liturgijske knjige s jedne strane i pokušava se približiti ne toliko obrađivanom dijelu teologije, koji je tek u posljednjim desetljećima dobio pravi zamah - pneumatologiji, s druge strane.

Tema ima i svoj posebni cilj, tj. pronaći svezu u sakramentalnoj dinamici iz koje proizlazi priroda same ženidbe kao sakramenta. Zadnja točka toga istog cilja bi bila prikazivanje spiralne snage unutar koje ženidba postaje životna u životima ljudi, postaje sposobna izreći cjelokupnost skrivenu u svakom sakramentu, otkriti u svakom životu izvorište koje želi biti osnovica u jednom Misteriju, produbljeno u sakramentalnom sudjelovanju uvijek otvoreno za jedan postslavljenički trenutak vlastitog života u napetosti povratka u tom neprekidnom božansko-ljudskom zamahu.

U susretu s kritikama postkonzilskih knjiga često se osjeća jaka kritika na račun pneumatologije. Zato i ovaj rad želi još jednom rasvijetliti tu tematiku i istaknuti jasan pneumatološki izričaj u samo jednoj liturgijskoj knjizi.¹ Samim izborom nalazim se pred drugim nužnim izborom koji nije samo znanstveno-metodološke naravi, već želi oživotvoriti nazočnost Duha Svetoga. Prvi korak koji je nužan jest sama postavka smjernica za sakramentalnu teologiju, a taj je definirati sakrament, rekao bih već na

* *Rituale Romanum. Ordo Celebrandi Matrimonium ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II renovatum auctoritate Pauli pp. VI editum Ioannis Pauli pp. II cura recognitum, Editio Typica Altera, Typis Polyglotis Vaticanis, 1991, (dalje u tekstu samo s kraticom OCM)*

1 Kada budem navodio brojeve OCM, slijedit ću brojeve samog izdanja koji se lako mogu pronaći. U njih su uključeni i brojevi Praenotanda i čitanja koja su progresivno postavljena unutar euholoških tekstova.

2 Na početku samog rada želim pripomenuti da slijedim pojmovnu i sadržajnu postavku A. M. TRIACCA koju je najjasnije iznio u članku: *Celebrare il matrimonio cristiano. Suo significato teologico-liturgico (Anamnesis - Methexis - Epiclesis)*, *Ephemerides Li-*

kao cilj i zadaća je upravo onaj *za*. U njemu je stopljena čitava perspektiva svakog sakramenta s konkretnom primjenom na ženidbu u unutarnjoj finalizaciji koja proizlazi iz pneumatologije. Za takav pristup potreban je i posebni metodološki pristup. Nije riječ o povijesno-sustavnoj studiji u kojoj bi se vidjela povijest samog teksta, genealoški razvoj ili pak teološki prikaz a priori, potvrđen naknadnim tekstom. Činjenica da glavnu riječ nema povijest ipak ne udaljuje njezin utjecaj u mnoštvu nerazdvojivih međuzavisnosti današnjega teksta. Metoda bi se mogla ocrtati kao analitičko-sintetička uvijek u suodnosju s temeljnim tekstom, koji progovara sakramentalnom teologijom u svojem hermeneutskom ključu. Želim da govori tekst u eklezijalnom prihvaćanju, u implicitnoj i eksplicitnoj Predaji. Potreban je osnovni uvid u nauk i povijest samog obreda, da bi bili razumljiviji tekstovi i posljedice koje ti tekstovi nude. Analitički dio polazi od činjenice izričajnog smještaja sa svim lingvističkim spletom u terminološkom smislu da bi osmislila sintezu i teološke sadržaje sa zaključnim perspektivama.³ Takvom se metodom ruši pogrešna jednodimenzionalna slika, lažna odrednica i verbalni okvir, često pogrešno nazvan - eksplicitnim.⁴ Takav pristup nužno zahtijeva tumačenje i odmjereno vrednovanje koje vodi k novim liturgijskim oblicima izričaja.

turgicae 93 (1979) 407-456. Iz njegovog prikaza iznosim za ovu studiju najvažnije misli vodilje. Ženidba se događa u Crkvi videnoj kao locus fidei i kao Božji narod, te u tom ozračju i sama vjera dobiva svoj jasni predznak dara ostvarenog u otajstvu (mysterion) prepoznatom kao slavljeničko prijje. Misterij se očituje u Kristu čije je djelo povjerenost Crkvi (otajstvo Krist-Crkva); stoga je samo slavljenje sakramenata događaj u kojem se misterij ostvaruje, uglavljuje (integrira), pomoću kojeg se ponazočuje Trojstvo (u vidu pomoći), u kojem progovara božanska epifanija (u vidu milosti) i izranja stvarnost istinskog jedinstva između Boga i čovjeka. Da bi takav događaj bio ostvariv, liturgija posjeduje anamnezu, memoriju. Njome se re-rezentira životnost mirabilia Dei u otajstvu stvaranja, saveza, Krista i Crkve, te pashalni misterij. Liturgija kao dalji korak ostvaruje actio ili slavljeničko za vrijeme (ono što se naziva slavljem u običnom govoru). U anamnezi je izrečena stvarna prisutnost čitavog otajstva Krista postavljenog među ljude govorom znakova. Pomoću methexis ili partecipatio prelazi se u slavljeničko poslije koje u ženidbi posjeduje oblativnu i životnu dimenziju. Sudjelovanje označuje isповijed pripadnosti Bogu kao izvoru jedinstva u kojem se oživotvoruje koinonia s Trojstvom, te na taj način približava i utjelovljuje novitas sudionika Otajstva. To je prostor u kojem se nalazi i epikleza kao zaziv Duha Svetoga unutar mirabilia Dei sa svojim posvećujućim i kulturnim protegom. U svojim daljim analizama Triacca spominje trodimenzionalni slijed sakramentalne stvarnosti. Prva točka je silazna ili epikletička (preko Duha smo pozvani slaviti Kristovo djelo kao hermeneutski ključ čitanja mirabilia) koja dobiva parakletički ton u ostvarenju svakog života, da bi kao anakleza postala prinos Bogu s uzlaznim smjerom bogoštovlja u Duhu i istini.

- 3 Metoda je usmjerena k samoopravdanju za postizanje višedimenzionalnih rezultata. Lingvistički prikaz nije zatvoren u samog sebe i nikada se ne vraća na početak stavljajući u pitanje mogući zatvoreni krug pod imenom vitiosus, već u svojem odnosnom putovanju dolazi do točke istinskog pneumatološkog izričaja, osobito kada je riječ o njezinoj posebnoj prirodi u liturgijskom govoru. Taj je govor mnogostruk u svojoj pozadini i u svojim oblicima.

Kada u naslov stavljam *emissio gratiae* ili *effusio virtutis Spiritus Sancti*, spontano se označuje dvostruki put: kontrapozicija s potrebom objašnjenja ili suda o punini izrečenog ili komplementarni paralelizam koji valja umetnuti u teološko-liturgijsko poimanje ženidbene cjelovitosti. Bez obzira na to što ispravnom smatram drugu mogućnost, oslanjam se na podnaslov koji je ujedno izbor terminološke razlike i međuzavisja. Neologizam *sinkleza* je skraćenica sadržaja koje treba osvijetliti.

U ovom pokušaju ne treba tražiti sistematizaciju nauka o Duhu Svetom. U svojem kvantitativnom ograničenju prikaz je djelomičan, ali nastoji biti hermeneutski ključ za čitanje ostalih tekstova, a u kvalitativnim koordinatama ograničenje dodiruje samo jedan od mogućih pristupa nastojeći biti što bliže izvornom tekstu. *Lex orandi* i *lex credendi* je i početna i završna točka imajući na umu da je čitav liturgijski govor, općenito uzet, pneumatološki, a u svojoj posebnosti duhonosan.⁵ Odluka po kojoj slijedim posebno usmjerenje oslobađa me obveze ponavljanja onoga što su drugi pisci rekli prebacujući težište na misli i ideje već navodenog Achille Maria Triacca iz kojih donosim razrađenu idejnu primjenu koja katkad proširuje njegove postavke.⁶

Ono što u uskom krugu obrednika smatram izravnim izvorom su molitve super sponsos, kao glavni izvor, naročito u brojevima OCM 74; 242;

- 4 Kada govorim o tomu, mislim na uski terminološki pogled, jer bi izričita neposrednost, eksplikacija, mogla biti bliza sinonimnom izričaju, u terminološkoj suprotnosti, u opisnom ozračju ili u dinamici djelovanja naglašenoj u odnosnim glagolima.
 - 5 »Il linguaggio liturgico 'in genere' è un linguaggio pneumatologico... il linguaggio liturgico sacramentario 'in specie' è un linguaggio eminentemente pneumatoforo.«, A.M. TRIACCA, *Pneumatologia, epicleologia, o paracletologia? Contributo alla comprensione della presenza ed azione dello Spirito Santo da alcune visuali della teologia liturgica*, Salesianum 48 (1986), 67-107; ovdje: str. 88 i 91.
 - 6 Način tradicionalnog razmišljanja o Duhu Svetom moguće je pronaći u mnogim djelima, a on se je očitovao u jednom desetljeću po nekim poznatim manualima kao što su: BERTETTO, D., *Lo Spirito santo e santificatote*, Pro Sanctitate, Roma, 1977.; CONGAR, Y., *Je crois en l'Esprit Saint*, Les Editions du Cerf, Paris, 1979 (I), 1980 (II,III); BOUYER, L., *Il Consolatore*, Edizione Paoline, Milano, 1980; SCHÜTZ, Ch., *Einführung in die Pneumatologie*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1985.; LAMBIASI, F., *Lo Spirito Santo: mistero e presenza. Per una sintesi di pneumatologia*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 1987.
- Radovi na koje se češće pozivam su: TRIACCA, A. M., *Spirito Santo e liturgia. Linee metodologiche per un approfondimento*, u: G. J. Békés - G. Farnedi (izd.), *Lex orandi Lex credendi*, Miscellanea in onore di P. Cipriano Vagaggini, Studia Anselmiana, 79, Roma (1980), 133-164; Idem, »Celebrare« il matrimonio cristiano. Suo significato teologico-liturgico (*Anamnesis - Methexis - Epiclesis*), u: EL 93 (1979), 407-456; Idem, *Spiritus Sancti virtutis infusio*. A proposito di alcune tematiche teologico-liturgiche testimoniate nell'»Editio Altera« dell'Ordo Celebrandi Matrimonium, *Notitiae*, 26 (1990), 365-390; Idem, *Spirito Santo*, u: *Nuovo Dizionario di Liturgia*, a cura di Sartore, D. i Triacca, A. M., Edizioni Paoline, 1988. str. 1405-1419 (s izabranom bibliografijom); Idem, »Ex Spiritu Sancto regeneratus«. La presenza e l'azione dello Spirito Santo testimoniate nel »Messale Gothicum« (Da un sustrato patristico a una viva pre-

244, zatim, posredno, *Benedictiones nuptiales*, *Conclusiones celebrationis* i *Orationes universales*. U primjeni izvora slijedim dvostruku liniju: konformaciju i epigenezu. Kada koristim ta dva pojma, želim reći da postoji unutar tekstova red odnosa među različitim stajališnim cjelinama koji suoblikuje (*cum-format*) međuzavisnost. Epigeneza se odnosi na eklezijalnost slavlja u kojem pojedini strukturalni odlomci i izmjenična dinamika djeluju i na subjekt i na objekt.⁷ U samom temelju tog tekstualnog izričanja nalazi se spasenjski čin, te svako tumačenje mora imati u vidu iznutra življeno kršćanstvo u kojemu je nazočno i nadahnuće koje u sebi sadrži i *sensus plenior*. U ovom se uvodu nazire želja da uz eksplicitnost izričaja uvedem i intencionalni govor u Crkvi u svojem slavljeničkom »prije«, »za vrijeme« i »poslije«.⁸

Što se tiče pneumatološkog vida, mnogi su bili uvjereni⁹ da Zapad u tom pogledu ima veoma malo liturgijskog iskustva, te da ne može stajati na istoj razini s Istokom. Mnogi su u to i u naše doba uvjereni. Duh Sveti nalazi se na izvorištima svake i cjelokupne konkretne liturgije od trenutka

ghiera, u: S. Felici (izd.), *Spirito Santo e catechesi patristica*, Roma (1983), 209-264; Idem, *La structure trinitaire des 'Preces eucharisticae' dans la liturgie ambrosienne (Hier et aujourd'hui)*, u: A. M. Triacca - A. Pistoia (izd.), *Trinité et Liturgie. Conférences Saint-Serge. XXXe Semaine d'études liturgiques*. Paris, 28 juin-1er juillet 1983, *Bibliotheca »Ephemerides Liturgicae« »Subsidia«* 32, Roma (1984), 301-384; Idem, *Presenza e azione dello Spirito Santo nell'assemblea liturgica*, u: *Ephemerides Liturgicae* 99 (1985), 349-382; Idem, *La presenza e azione dello Spirito Santo nella celebrazione dei sacramenti*, in: *Liturgia*, 425-426 (1985), 26-62; Idem, *Pneumatologia, Epicletologia, o Paracletologia? Contributo alla comprensione della presenza ed azione dello Spirito Santo da alcune visuali della teologia liturgica*, u: *Salesianum*, 48 (1986), 68-107. Dobro se osvrnuti i na djela: AA. VV., *Le Saint Esprit dans la liturgie. Conférences Saint Serge. XVIe Semaine d'études liturgiques*, a cura di Triacca, A. M. i Pistoia, A., *Edizioni Liturgiche*, Roma, 1977, KLEINHEYER, B., *Das Große Segensgebet zur Feier der Trauung*, u: *EuA* 53 (1977), 94-107.; KÜPPERS, K., *Der Segen über die Brautleute. Ein Exempel anamnetisch-epikletischen Betens*, u: *LJ* 37 (1987), 75-89.; MARTINEZ PEQUE, M., *Aportación pneumatologica al tema della fe en el Sacramento del Matrimonio*, *Verdad y Vida* 48 (1990), 119-135.

- 7 Čitava se misao može činiti odveć apstraktna, ali ponazočenost činjenice da je u ženidbenom slavlju subjekt u isto vrijeme i objekt u međuodnosju stavljen u inter - i intratritarnu ekonomiju, lako ćemo otkriti povezanost od koje zavisi i pneumatologija.
- 8 Moglo bi se činiti kao da ispuštam tisućljetnu predaju i da sam previše vezan na posljednji tekst redakcije, ali ne želim započinjati raspravu o vrijednosti euhološkog teksta. Tekst u svojoj sakramentalnoj dimenziji analitičkog pristupa govori jednim od mogućih jezika.
- 9 Da bi dao sliku takvog mnijenja, navodim samo: VERHEUL, A., *Les symboles de l'Esprit Saint dans la Bible et dans la Liturgie*, u *Questions Liturgiques* 69 (1988), 67-95. Na str. 67. piše: »Contrairement à ce qui s'est passé dans l'Églises d'Orient, l'Esprit Saint est demeuré jusqu'il y a peu, ici, à l'Ouest, le grand inconnu.« Budući da sam iznio mišljenje o traktatima, možemo spomenuti i LAMBERTS, J. *Eucharistie et Esprit Saint*, *Questions Liturgiques* 67 (1986), 33-52, koji na str. 33. piše: »En fait, dans la théologie catholique, la pneumatologie était, jusqu'il y a peut, un domaine quasi oublié.«

poziva na zajedništvo ostvarujući zajedništvo svetih, jedno Tijelo, Hram Duha s poslanjem oblikovanja novog stvaranja (kainé ktisis).¹⁰ Obrat novih pokušaja ne bi trebao nikada zaboraviti različitost govora Istoka i Zapada, jer upravo poteškoće oko oblika izričaja stvaraju i poteškoće oko sadržaja. Kao temeljno pravilo treba imati pred sobom da bilo koji liturgijski jezik zahtijeva nazočnost Duha Svetog u euhologiji. Slavljenje ženidbe je slavlje spasenja na tri stupnja: silaznom, životnom i uzlaznom, na koje ćemo se vratiti u prikazu tekstova. Ipak, već na početku ustvrdimo da se u ženidbi slavi ljubav darovana među supružnicima u djelu Duha Svetog. Bez njega bi ženidbi bio izbrisan eklezijalni smisao.

Izričajno bogatstvo govora u verbalnom smislu bit će izneseno u studiji, ali jednako tako pretpostavljam ostale oblike sveukupnog pneumatološkog govora kao što su: polaganje ruku, uzdizanje, dah, stavovi tijela, uporabu tipskih stvarnosti (ulje, miris, sol, prstenje, kruna, topla voda - zeon, velum, šutnja itd.). Zanimanje se stapa u želju za odgovorom na pitanje: kako se to misterij ponazočuje pomoću anamneze i kako otajstvo Krist-Crkva postaje stvarnost života u sudioništvu? Jedinu moguću odgovor je nebeska epikleza u ukristovljenju. Riječi koje Crkva moli sadrže taj odgovor kao ključ posvećujućeg silaska, života vjernika nazočnog u slavlju i kultno-egzistencijalno uzlaska prinosa Bogu.¹¹

2. *Pneumatološki izričaji u OCM*

U prvi mah uočljivo je da se izravni termin Spiritus Sanctus ne pojavljuje u nominativu osim u zaključku slavlja i čini se da prevladava posvojno-ge-nitivna terminologija. No, Duh Sveti je izrečen imenicama koje sinonimno opisuju stvarnost kao što su: gratia, virtus, caritas, donum.¹² Duh je Duh ljubavi (caritas), ali u isto vrijeme i Duh posjeduje ljubav.¹³ Iz tog

10 Usp. LEIJSEN, J., L'Esprit Saint et la Liturgie, Questions Liturgiques 67 (1986), 85. Ideja je potvrda slavlja u snazi za. Ovdje izranja pitanje odnosa pneumatologije i kristologije. Duh Sveti je Božja nazočnost, ali je jednako i Duh Kristov, te je moguće zanemarivanje jednog od vidova.

11 U razmišljanju se oslanjam na postavljena načela koja iznosim u nepotpunom obliku: 1) biblijsko-liturgijsko - mjesto dolaska Tješitelja, u kojem liturgija ostvaruje Pisma; 2) međuizmjena: Krist - Duh Sveti; 3) Duh koji upućuje Kristu. Ovdje pneumatološki govor postaje pneumatoforni (duhonosni); 4) Misterij - akcija - život: Duh onemogućuje razbijanje jedinstva između slavlja i života; 5) Jedinstvo triju stupnjeva: prije, za vrijeme i poslije; 6) neprekidnost rasta pomoću slavlja (auxsesis); 7) dinamična interakcija između zajednice i Duha; 8) raznolikost zajednice u smislu teleologije; 9) polarizacija djelovanja; 10) Sakramentarna dinamika produžena u euharistiju; 11) liturgijska epikleza svakidašnjice; 12) liturgijska egzistencijalnost; 13) djelotvorno liturgijsko sudjelovanje. Usp. TRIACCA, A. M., Pneumatologia, epicleologia..., nav. čl. u bilješci 6.

12 Usp. OCM 74; 242; 244; 249; 251.

13 Usp. OCM 249 (286) i 251.

ugla promatranja on pripada i Ocu i Sinu: virtus Spiritus Sancti tui (Domini) e caritas (Dei) Sanctus.¹⁴

Druga skupina su posrednički sinonimi za razliku od već spomenutih posvojnih. Oni se odlikuju aktivno-pasivnom oznakom, jer Duh je označen kao onaj koji posreduje svoje kvalitete onima koji su uvučeni u sudioništvo, u spiralnu anaklezu. Tako amor, benedictio, dilectio, gaudium, gratia dilectionis, gratia pacis, pax, spes u povezanosti s još jednom imenicom (od kojih je barem jedna sinonim Duha Svetog) i glagolima tvore pojmovne sinonime, koji su najljepše terminološko ozračje. Tako nalazimo amoris communio ili amoris communitas,¹⁵ sanctificationis operator,¹⁶ unitatis effector,¹⁷ dilectionis inhabitatio,¹⁸ potestas virtutis,¹⁹ praesentiae (Dei) signum.²⁰ Pridjevi ne donose mnogo novosti u sliku koju terminologija stvara ostajući na klasičnim pojmovima kao što su: benedictus, sanctus, paraclitus.²¹

Izravni termin mogao bi biti studiran s mnogo različitih točaka gledanja, posebno s biblijsko-egzegetske strane.²² Više me zanima onaj prirodni ili fenomenološki ugođaj iz kojega provire uporaba toga pojma, a koja je vezana na ventus, aer, određena i vezana na facultas respirandi, etiam vita, quae in respirando videtur consistere.²³ Riječ koju ovdje ističem je

- 14 Ne radi se o potvrdi zapadnjačkog shvaćanja Trojstva, ali je tu relaciju dobro primijetiti, jer iako nije riječ o *Filioque* u strogom tematskom smislu, moguća je samo jedna interpretacija.
- 15 Usp. OCM 4,1; 256,18; 283,3. Izričaj koji kaže mnogo više od biti zajedno, jer je Duh onaj koji omogućuje ulaz u prihvaćanje i slavljenički poziv.
- 16 Usp. OCM 140,13. U ovom izričaju krije se ponovni ulazak u istu dinamiku, te zato spominjem slavljeničku spiralnu koja je neponovljiva, ali uvijek se vraća na početno slavljeničko prije. Takva konfiguracija ostvaruje međuodnosje u kojemu je jedno slavljeničko poslije ujedno slavljeničko prije novog slavlja.
- 17 Kako iznosi OCM 140,3. Nije riječ o izvanjskom jedinstvu, nego o otajstvenom jedinstvu. Dobro je vidjeti i brojeve OCM 8,1; 14,10 u *Praenotanda* koja donose drukčiji jezik zbog različitih književnih rodova.
- 18 Izmjenjivost dilectio može se slijediti u OCM 230,4; 241,4; 238,3; 242,7; 265,7.
- 19 U tekstu stoji na najzanimljivijem mjestu (OCM 74) kao hapax legomenon dajući tako apsolutnu vrijednost izričaju.
- 20 Usp. OCM 242,19.
- 21 Reći da se radi o stanju iz kojega je moguće unilateralno darivanje ne donosi ništa novoga. Duh blagoslova u parakletičkom označju prožet svetošću jest temelj pretvorbe u supruzima.
- 22 Spominjem samo poneki članak ili studiju koja bi mogla obogatiti ovaj pristup. BERGE, D., Spiritus, Humanitas, Rev. Instituto Est. clás. (Coimbra) 3 (1950/1), 215-258; KOHLENBERGER, Geist IV. Der lateinische Geistbegriff von der Antike bis zum 12. Jahrhundert, HWP 3 (1974), 169-173; VERBEKE, G., L'évolution de la doctrine du Pneuma, du stoïcisme à Saint Augustin, Paris/Louvain, 1945; PUTSCHER, M., Pneuma, Spiritus, Geist. Vorstellungen von Lebensantrieb in ihren geistlichen Wandlungen, Wiesbaden, 1973.
- 23 Usp. FORCELLINI, E., Lexicon totius Latinitatis, ab Aegidio Forcellini, Josepho Furlanetto emendatum et auctum, Francisco Corradini et Josepho Perin emendatus et

videtur (čini se, izgleda), jer baš ta sličnost životu sadržana u dahu, disanju, je slika same životne stvarnosti.²⁴ Pneumatološka terminologija započinje izvan i tamo završava. U OCM 74 molimo: *Emitte super eos Spiritus Sancti gratiam, ut... in coniugali foedere fideles permaneat*. Odmah uočavamo oznaku milosti, no ono što je specifično za ženidbu, nije dar Duha za sebe, već njegova finalizacija (*fideles permaneat*) što izriče ut, gdjekad konjektiv ili rjeđe imperativ. Inhabitacija Duha ima ime darova koji su sposobni očuvati, ujediniti. Predmet te preoblikujuće, čuvajuće i obnoviteljske akcije je srce,²⁵ a plod, u potpunoj odsutnosti bilateralnosti, je mironosno jedinstvo, produbljenje darova, rasplamsavanje za ures obitelji u djeci, obnova ujedinjenog srca.²⁶

Bogatstvo pneumatologije izriču na osebujan način sinonimi. Smatram da su darovi Duha u njima pod vidom apsolutnog genitiva. Tako za *virtus* možemo reći da je raspoloživost duha i snaga koja neku stvar usavršuje.²⁷ *Gratia*²⁸ se u tekstu predstavlja kao božanski dar vezan uz *caritas*. Ovdje je ponovno riječ o hapax legomenon. Milost se ne ulijeva već se šalje na (iznad). Jednom riječju - milost je Božje vlasništvo koje se dijeli. *Caritas* je pretpostavka kojom se Bog po Duhu služi za uzajamnu suradnju po inhabitaciji koja je u nama (sinonim izranja u punom svjetlu, jer je Duh taj koji prebiva u nama).²⁹ Razlika između *caritas* i *amor* je prvotno u odnosu, u relaciji. *Caritas* je činjenično stanje, a *amor* je dobrohotnost »*qua quis erga alium affectus est*«. ³⁰ Ovim sinonimima možemo dodati *benedictio*³¹ koja otkriva uzajamnost govora Boga i čovjeka, *dilectio*, te *gaudium*, *pax*, *gratia dilectionis*,³² *spes*.

auctius melioremque in formam redactum, I-VI, Patavii Typis Seminarii, 1940. Str. 452-454.

- 24 Takva spontanost i neposrednost govora bliska nam je. Za pisce je to vehementior flatus in dicendo, tj. nešto što valja brzo učiniti ili nešto što me tjera na brz izričaj. Ibidem.
- 25 Usp. OCM 74; 242; 244; 249 (286); 251. Činjenica da se pokatkad govori o srcu, a gdjekad u pluralu može se lako objasniti. Jedini put u kojem je srce u jednini radi se o predloženoj nakani, a ne o objektu.
- 26 Spiritus se javlja i u *Praenotanda* pet puta. Dvaput se govori o duhovnom jedinstvu, a triput o liturgijskom duhu s naglaskom na žrtvi.
- 27 Posebno nas zanima specifični opis koji kaže: »dispositio animi, quae rem, cui inest, in genere bonam perfectamve eiusque operationem excellentem reddit«. Usp. FORCELLINI, nav. dj. pod bilj. 23, IV, str. 1010.
- 28 Idem, II, 612-614.
- 29 Dobro je pogledati široku lepezu značenja u: Idem, II, 89-90.
- 30 Idem, I, 243-244. Navodim dalje: »Caritas ex ratione et ex iusta aestimatione personae amabilis oritur, amor ex affectu et impetu passionis.«
- 31 Ovdje je dobro spomenuti rad koji služi za dalju analizu: HENNIG, J., *Benedictio. Begriff und Gebrauch im jüdischen und christlichen Frömmigkeitsleben, Heiliger Dienst* (Salzburg), 21 (1967), 101-106.
- 32 O ovom pojmu govori se samo u odnosu prema *caritas* i *amor*. »Differunt amare et diligere, quod amare est ex appetitu, diligere ex ratione. Hinc amare dicuntur etiam

Pojmovna sinonimnost spaja najčešće dva sinonima u jednu sadržajnu cjelinu kao što je *amoris communio*. U toj svezi nije riječ o caritas, jer nema međuženidbenu snagu, nego prevladavajuću preliminarnu raspoloživost koju treba razviti. Duh je jednako sanctificationis operator i odnosi se prvotno na krštenički i potvrđenički temelj te uzajamno prihvaćanje, ali uvijek kao privilegij Duha³³ koji je kadar posvetiti ljubav. Unitatis effector želi reći osebnost onoga što tvori nerazrješivost veza zbog jedinstva Otajstva. Svetost i jedinstvo *intrinsece* vezani su i zbog toga i samo zbog toga se može govoriti o nerazdruživom jedinstvu ostvarenom u povijesno-fenomenološkom kontekstu. Posljednji razlog međusobne ljubavi, egzistencijalni izbor, izriče dilectionis inhabitatio. Pokretna snaga Duha dobiva svoju sinonimnost u potestas virtutis i signum praesentiae Dei.³⁴

Glagolska pratnja daje svim do sada analiziranim pojmovima usmjerenje u značenju i težinu njihovih sadržaja stavlja u molitvenu cjelovitost. Započinjem pregledom glagola koji u sebi sadrže riječcu *ex: effundere* znači izliti, poslati van, prosipati.³⁵ Očigledno da na početku stoji nešto što ne pripada čovjeku. Ono što je izliveno čisti je dar Božje inicijative. *Emittere* sadrži jednaku usredotočenost, samo što posjeduje jedan jedini objekt: milost. *Extendre*³⁶ se predstavlja posebno u svojoj epifaničkoj dimenziji koja se daje ljudima. Jedan inter koji postaje intra. *Exultare* resci put iznad u pretjeranosti koji poprima oznaku hvale i slavljenja. U tom skupu glagola dodajmo i zadnji: *efficere* koji razotkriva sakramentalni proces stvaranja *ex*. Dalje izdvajam glagole *inflammare*,³⁷ *inhabitare*,³⁸ *renovare, frueri, operare, profundere*.³⁹

bruta animalia, diligere soli homines.« FORCELLINI, nav. dj. pod bitj. 23, I, 242. Ta riječ u euhologiji nikada ne dolazi u nominativu.

33 Usp. OCM 140,13.

34 Kada se govori o znaku često se dozivlje znak vjernosti i ljubavi (OCM 66,3; 67,2.5) ili vjere (OCM 230,3; 278,4). Očitovana ženidba u bračnom paru predstavlja i re-predstavlja Boga. Ta Božja nazočnost govori o Duhu koji je conditio za raspoznavanje Boga.

35 Taj se glagol u prvom redu odnosi na tekućine, ali i na druge predmete. Objekt izlivanja u pneumatološkom smislu su milost, krepost, blagoslov milosti, duh ljubavi (caritas), darovi Duha, djelo blagoslova.

36 U svojoj korijenskoj logici skriva augere, diffundere što ide izvan, iznad onoga što nekomu pripada.

37 Posjedovanjem depositum-a u nama već smo inhabitati, jednako tako i zaručnici u kojima Duh raspaljuje osjećaje za primanje poticaja svake vrste.

38 »Biti u« u uskom odnosju s in eo, koji ima značenje saveza, prijateljstva. Sam glagol je ravnodušan prema sadržaju.

39 To su glagoli oko kojih se vrti pneumatološka sadržajnost u onoj fazi gdje methexis prelazi u život. Svi glagoli imaju u sebi jedan uključujući re, jer upravo on razrješuje stvorenu napetost između *ex*, preko *in* u početnoj snazi.

Idući korak je šest izravnih pneumatoloških izričaja:

a) *Emitte Spiritus Sancti gratiam.*⁴⁰ Odmah se vidi da *emissio* u molitvi pronalazi mjesto u vidu silaska nad. Ta nas biblijska slika osjenjenja ne iznenađuje jer je češće nalazimo i u OCM u svim blagoslovima *super sponsos*.⁴¹ Sam cilj nalazi se u novim prilikama saveza u kojemu treba ostati vjeran. Vjernost je učvršćivanje božansko-ljudskog. Milost Duha Svetoga je posvetiteljska iz izravnog izričaja, ali u sveukupnosti molitve postaje vidljivo obilježje pretvorbe, jer je stanje vjernosti u novim životnim, bračnim prilikama nova činjenica koja treba trajnu obnovu. Njihova ostvarena vjernost je za njih, ali jednako tako i za Crkvu i svijet.⁴²

b) *Spiritus Sanctus in nos sua dona profundat* je izričaj kojega susrećemo u OCM 150(176). Koji su to darovi Duha u odnosu prema ženidbi?⁴³ To su u prvom redu ljubav, vjernost, mir, sloga, jedinstvo. Pozadina je zaokupljena dinamikom ostvarenog. Svi darovi treba da budu produbljeni, uvučeni u sakrament in motu i nikada ne biti zaustavljeni u rastu. Tako će nova *creatio* biti obnova, ali tek nakon sakramentalnog tijeka. Gledajući Crkvu možemo reći da ona slavi ženidbu kao »događaj koji se obnavlja ... u trajnosti«.⁴⁴

c) *In eorum corda Spiritus Sancti virtutem effunde* je izričaj koji donosi OCM 242 vežući u sebi triptih: corda, virtus effunde. Vidjeli smo ta tri elementa u neovisnom značenju, ali zavisnost kaže nešto više. Caritas u svojem božanskom ad intra je dana u inter Boga i čovjeka. Ta je razmjena oblikovana u povratnom putu kao slava. Budući da je već nazočan dar, glagol *effundere* u odnosu s virtus želi reći da upravo *virtus Spiritus* omogućuje autentičnost slavlja čitavog događaja ženidbe po svojem unutar-njem usavršujućem ustrojstvu.

d) *Virtus Spiritus Sancti tui corda eorum desuper inflammet.*⁴⁵ Ovaj nam je model već poznat, a jedina razlika je u uporabi glagola *inflammare*,

40 Usp. OCM 74.

41 Slika koja svoju posebnost dobiva u slikarskom svijetu. Dati otprilike viziju cjelovitosti bez pojedinosti: naznačena cjelovitost. Radi se dakle, o trajnoj mogućnosti koja izaziva trajnost. Usp. FORCELLINI, nav. dj. u bilj. 23, p. 116. gdje kaže za glagol *adumbrare*: »quodamtenus aliquid exprimere; non primis tantum lincis, ut vulgo interpretantur delineare«.

42 U ovom prvom izričaju ističe se življena vjera u ženidbenom obliku, koja proizlazi iz Duhom potaknutih srdaca.

43 Nabrojimo ih ovdje: caritas (OCM 35; 73; 140; 224; 245; mutua caritas: 89; 225; 229; 233), živa vjera (OCM 20; 130; 131), plodonosna ljubav (OCM 8; 14; 20), istinska ljubav (OCM 10), vjernost (OCM 9; 66; 67; 74; 100; 101; 135; 167; 229) mir (OCM 74; 140; 229; 238; 248), dilectio (OCM 74; 134; 166; 238), concordia (OCM 73), unitas (OCM 8; 14; 52). Navedeno prema TRIACCA, A. M., *Spiritus Sancti virtutis infusio*, nav. dj. u bilj. 6, str. 374.

44 Ibidem.

45 Usp. OCM 244.

accendere, te se koristim kontekstom. U ovom broju nije riječ o posjedovanom koje treba usavršiti. Ono što je zajedničko s OCM 242 je finalizacija: djeca⁴⁶ rođena u savezu iz vjere i za vjeru, počevši od sakramentalnosti, za oblikovanje Crkve.

e) *A Spirito Sancto renovetur.*⁴⁷ Ta je molitva izvučena iz *oratio universalis*, ali smještaj joj ne umanjuje značenje, osobito kada *renovatio* govori jasnim izričajem pneumatologije upotpunjujući spiralnu dinamiku, te dirajući početnu točku različitog stupnja.

f) *Spiritus Sanctus caritatem in corda vestra semper effundet.* To je molitva koja se gotovo podudara s OCM 251g, ali je ipak razlika u upućivanju. Dok ostale molitve bivaju upućene Ocu, ova nije patroinvokativna, već je upućena Duhu. Razlika je u kontekstu. Ta je molitva završni blagoslov, moljen za sve nazočne i ne postoji finalizacija, već je prožeta općeni-tošću.

Sintetizirajući ovih šest izričaja pripomenimo da molitve imaju uvijek isti cilj - ponazočenje Boga u pneumatološkoj dinamici. Tako molitve postaju trodijelne: silazna, prateća i doksološka (uzlazna).⁴⁸

3. Tološko-sakramentalno ustrojstvo molitava

1) OCM 74: Nakon važnih podataka o pojedinim segmentima nužno se susrećemo s molitvama u cjelini.⁴⁹ Ovu sam molitvu podijelio u četiri glavna dijela. Za ilustraciju i model iznosim ovaj broj u njegovom ustrojstvenom govoru prva dva dijela, kao primjer moguće analize drugih molitava:

46 U tekstu piše: »... ut, ..., familiam ornet filii ditentque Ecclesiam«.

47 OCM 251.

48 U prvoj se ističe življena vjera u žendidbi, proizlazeća iz pneumatološke pretpostavke, zatim produbljenje s uključnom obnovom prema izvornom. Treća je usmjerena na usavršavanje, četvrta na eklezijalnu prokreaciju, a na kraju se ponavlja tema obnove s težnjom k izvoristu.

49 Sam način pristupa molitvama nadahnut je ovim riječima: »Di per sé sarebbe necessario, ed anche sufficiente per una comprensione della tematica circa lo Spirito Santo e il Sacramento del Matrimonio fare un'analisi approfondita e comparativa delle cinque formule di benedizione nuziale, per avere un quadro di quanto si vuole qui ricordare. Lasciando ad altra sede lo studio analitico delle preziose formule,...«. TRIACCA, *Spiritus Sancti virtutis...*, nav. dj. u bilj. 6, str. 386. U istom članku nalazi se i shematični prikaz OCM 9, na str. 370-371, koji smatram nezaobilaznim u shvaćanju sakramentalnosti ženidbe.

Prvi dio:

DEUS, qui

1) potestate virtutis tuae de nihilo cuncta FECISTI

2) dispositis universitatis exordiis et hominem

AD IMAGINEM TUAM FACTO

3) inseparabile viro mulieris ADIUTORIUM CONDIDISTI

4) ut iam non duo ESSENT

sed una caro

docens quod unum placuisset INSTITUI

numquam licet DISIUNGI

DEUS, qui

5) tam excellenti MYSTERIO coniugalem copulam

CONSECRASTI ut

CHRISTI ET ECCLESIAE SACRAMENTUM PRAESIGNARES

IN FOEDERE NUPTIARUM;

DEUS, per quem

6) mulier iungitur viro et SOCIETAS

principaliter ordinata, ea BENEDICTIONE DONATUR;

quae sola nec per originalis peccati poenam

nec per diluvii EST ABLATA sententiam.

Drugi dio:

Respice

propitius

super HOS FAMULOS TUOS

qui

MARITALI IUNCTI CONSORTIO

tua se

expetunt

BENEDICTIONE

muniri:

Emitte

super

EOS

SPIRITUS SANCTI GRATIAM

ut

CARITATE

tua

in CORDIBUS eorum DIFFUSA

in coniugali FOEDERE

FIDELES

permaneant.

Prvi dio započinje teocentričkim zazivom.⁵⁰ U prvom zazivu su sadržaji stvaranja i već na početku susrećemo potestate virtutis - pneumatološki vid stvaranja. Glagoli *facto, condidisti* su vezani uz *adiutorium*, ali se razotkriva prijelaz od stvaranja u sebi prema svrsi stvaranja. Bogatstvo sadržaja izranja iz Božje slike, nerazdvojjivosti.⁵¹ Drugi zaziv je veoma konkretan dajući posljednji sakramentalni razlog: Krist-Crkva. Oni što se žene u Kristu imaju u životu jedan cilj iz kojega izrasta njihovo zajedništvo i jedinstvo na koji se vraćaju uvijek iznova da bi bili svjedoci novog stvaranja. Treći zaziv *per quem* mijenja subjekt (njih dvoje) i ugođaj, u kojem se nalazimo, prožet je tematikom Saveza s Bogom koji drži obećanje. Trijada: ljubav, vjernost, savez ostvaruje se u nazočnosti otajstva Krista.⁵² Da ta cjelina ne bi ostala nepovezana s otajstvom stvaranja, pridaju se negativna iskustva povijesti spasenja: *Istočni grijeh* i opći potop. U anamnetskom dijelu emfatičnost se vidi u stvaranju, u savezu i u ljubavi Krista i Crkve. Kao pozadinski model proteže se četvrti čimbenik: pashalna anamneza. U njoj je skriveno, ali i otkriveno novo stvaranje po riječi *praesignares*.⁵³

U drugom glavnom dijelu susrećemo eminentnost pneumatološkog govora. Analiziram molitvu postavljajući je u zrcalo, tako da se početni dio preslikava u drugom dijelu. Bez obzira na to što odnosi nisu terminološki savršeni, lako je prepoznati međusobnu pripadnost.⁵⁴ *Respice* pronalazi svoj par u *emitte* i zanimljivo da ne slijedi običan akuzativ, već *super*, jednako kao u drugom dijelu. Terminološko podudaranje ne može se potvrditi zbog dva razloga: maritali *iuncti consortio* ima jedan posebni ugođaj čiji se pripadni dio može tražiti u *in cordibus eorum diffusa in coniugali foedere*, vezan na *caritas*. *Consortium* se veže na *totius vitae* zbog svoje perspektivnosti.⁵⁵ Zajednička baština sadržaja nalazi se u anamnetskom dijelu: ljubav je dana kao trajnost vjernosti u savezu, u *consortium-u* (*cum*

- 50 Započinje anamnetska serija. U tom prvom dijelu nailazimo na tri različite invokacije. Prva i druga sadrže *qui*, a treća *per quem* s preciznim odgovorom zašto je tako.
- 51 Na temelju stvaranja molitveni tekst naznačuje misterijsku institucionalizaciju na liniji: *una - disiungi*. Ne radi se o bilo kakvom *consensus-u* već o onom stvariteljskom. Drugi zaziv primjenjuje činjenicu stvaranja na par posvećen otajstvom kojem su slika. Toj se slici treba uvijek vraćati da bismo bili svjedoci pravog stvaranja.
- 52 U stvaranju se ženidba predstavlja kao stvaralački Božji čin. Naravno da se odmah misli na blagoslov, ali ovdje je on stavljen pod okrilje međusobnog odnosa u perspektivi odnosa s Bogom.
- 53 U svim dijelovima postoji pneumatološki vid: u prvom dijelu moć kreposti, posvećenje u drugom, te blagoslov u trećem dijelu.
- 54 Prvi bismo dio mogli nazvati kontemplativnim, a drugi aktivnim prema zazivima na početku svakog dijela.
- 55 Usp. OCM 1,1,2; 53,5; 74,18 (maritali); 140,4; 173,3 (viri mulierisque); 242,11 (coniugale); 283,7 (familiarē).

+ sors), koji je ostvaren u njihovoj odlučnosti i želji da budu sakramentalna slika.

U molitvi za dvoje supružnika koji slave sakrament lako otkrivamo parakletsku dimenziju: suslijed, pratnja i željeni plodovi. Prije svega riječ je o odnosu: *sit in - confidat in*. Srž trećeg dijela odnosi se na zaručnicu (*gratia dilectionis et pacis*) i moli za milost po kojoj bi mogla davati hvalu (anakletska dimenzija) Bogu. Misleći na jednako dostojanstvo (OCM 9), zaručnik postaje subaštinik te milosti koja mu omogućuje prepoznavanje zaručničine uloge u djelu spasenja. Progresivna dinamika je istaknuta po binomu: *remaneat - prosequatur*.

Završni dio mijenja boju intonacije zaziva. Velika inkluzija zahvaća više kristološki vid. Molitva ima svoje pretpostavljene temelje od kojih je najvidljivija vjera (*nexi fidei*). Točka težišnica je svjedočanstvo za Krista, finalizacija novog života, novog stvaranja pod imenom - nebo. U ovom se dijelu miješaju dvije strukturalne oznake. *Methexis* očita u pripadnosti Bogu (po vjeri), slika svjedočenja za Krista, početak, dozrijevanje novitasa sudionika slavljenog otajstva. Obadva krila: oblativni i životni govore jasnim jezikom. Drugi dio binoma je *anaclesis* stopljena u težnju prema Kraljevstvu.

U OCM 74 središnji dio zauzima veoma nabijena epikleza stvarajući ozračje posvete i trajno darovane ljubavi. Liturgijski čin kao liturgijsko-sakramentalna anamneza same *caritas diffusa-e* postaje znakom Duha, nositelja vjerodostojnog odgovora. U drugim molitvama bržim korakom ćemo vidjeti gotovo jednaku strukturu s različitim naglascima u sadržajnom spektru.

2) OCM 242: Kao i u prethodnoj i u ovoj sam molitvi pronašao četiri glavna dijela. Prvi dio počinje patrocentričnim zazivom s teološkim usmjerenjem, te se u anamnetskom dijelu spominje stvaranje čovjeka na sliku i priliku Božju. Ne koristi se tipično pojmovlje stvaranja, nego *conditum*.⁵⁶ Tim se glagolom ubrzava sveza s daljim podjelama: stvaranja i konstitucije - muško i žensko. U drugom dijelu sadržaj je jednak, ali se osjeća usporedna interpretacija (za čovjeka razlikujemo *vir et mulier*, za imago, *unitas*). Ispunjenje zadaća i uloga bit će život u potpunosti (*in carnis et cordis*) i u različitosti stvaranja. Već u tom prvom dijelu vidimo jedinstvenost pneumatološkog značenja.

U drugom dijelu nastavlja se ponavljajući teološki zaziv u anamnetsko-objaviteljskom tonu glede zaručnika. Objava se ostvaruje *mutua dilectione* vezana uz osjenjenje saveza (veoma dojmjljiva i snažna biblijska slika). Riječ je o izričitoj anamnezi saveza koji slavlje ostvaruje *hic et nunc*. Epi-

56 U OCM 74 čovjek je stvoren kao *adiutorium* i nalazi se pod glagolom *condere*. Razlika se nalazi u različitim ciljevima.

fanički ključ je ujedno i epikletski: *revelandum, adumbrari, dexteram tuam extende*. Sve je to u vidu izlivanja snage (*virtus*) Duha Svetoga. Unutarnje ustrojstvo je mnogovrsno i teško je izdvojiti kao cjeline anamnezu od epikleze. Idući dio nudi promjenu zaziva (*Domine*) sa svojom mnogoprimjenjivom oznakom. Kao prva tema nudi se zavisno jedinstvo od *consortium sacramenti* oživljenog pomoću darova ljubavi i očitovanog od Božje nazočnosti postajući njezin znak (*signum praesentiae tuae*). Božanska epifanija uvlači se u egzistencijalnu - upravo ono što izriče parakleza. I već se u trećem dijelu javlja anakleza u bojama nebeske obitelji.

Zanimljivo je da blagoslovna molitva za zaručnicu ističe *munera*, a za zaručnika *officia*. Napetost objašnjavaju pripadni glagoli postavljeni tako da se *officia persolvant, munera complens*.⁵⁷

U posljednjem dijelu nalazimo se u anakletskom ugođaju s mogućim euharistijskim tumačenjem. Ključna riječ je *partecipare*. Želja za božanskim stolom onih koji su djelitelji sakramenta, slavljenci i službenici, mora biti upotpunjena u sudioničkoj radosti. Jer, ženidba je *coram te, Pater Sancte*.

3) OCM 244: Posljednja molitva na koju se želim osvrnuti je ujedno i najkraća, podijeljena u dva glavna dijela. Već po viđenom modelu na početku je anamneza stvaranja protegnuta na sakramentalnu liturgiju *hodie*. U toj sakramentalnoj progresivnosti veoma brzo dolazi do zazivnog obrata u *Domine*. Slijedi epikleza, bremenita eklezijalnošću svrhe. Točka moguće razlike blagoslova nalazi se u zaručnici čija je baština zaručnik - to su veoma snažne riječi ako primijenimo lingvističku analizu pojma *consortium* - temelj za sakramentalni napredak. Spontano nam se nameću dva moguća načina čitanja ovoga teksta. Jedan bi bio sakramentalni: *sacramentum - virtus Spiritus - Ecclesia*. Drugim riječima, sakramentalni proces ima smisao kada je promatran unutar okvira Crkve, jer proizlazi iz nje. Drugi je govorno-molitveni, koji se otkriva kao uzajamni na temelju dara, ostvarivog jedino unutar Crkve. Drugi dio podrazumijeva prvi i u transformativno-anakletskom dijelu nabraja plodove koji se odražavaju u životu u Bogu. Kao srž stoji očitovano svjedočanstvo (*tuos in mundo se testes ostendant*). Oni postaju dio epifanije s imenom svakodnevnice ispunjene *laboribus et necessitatibus*. Posljednji razlog je Bog s kojim se mogu radovati, olakšati poteškoće (*adstare ut lenias*). Posljednja točka

57 Blagoslov treba slijediti logiku razvoja. Zadaće koje proviru iz *munera* su različite sa središnjim dijelom u *dilectio* povezanoj s mišću. Za zaručnika je vjernost postavljena na vidjelo u funkciji *officia*. Ujedno, ovaj dio diše potpuno pneumatološki: i neposrednom terminologijom i cjelovitim čitanjem dara nazočnosti Božje, okruženog glagolima kao što su: *inire, communicare, sustenere, formare, cumulare, completare, prosequere, persolvere*.

dara, ostvarivog jedino unutar Crkve. Drugi dio podrazumijeva prvi i u transformativno-anakletskom dijelu nabraja plodove koji se odražavaju u životu u Bogu. Kao srž stoji očitovano svjedočanstvo (*tuos in mundo se testes ostendant*). Oni postaju dio epifanije s imenom svakodnevnice ispunjene *laboribus et necessitatibus*. Posljednji razlog je Bog s kojim se mogu radovati, olakšati poteškoće (*adstare ut lenias*). Posljednja točka nije ništa drugo nego Kraljevstvo započeto u *coetu sancto*. Taj završni dio je najbolja sinteza svih triju molitava u svezi s anakletskim dijelom.

Na kraju možemo konstatirati da svaka molitva u sebi sadrži konstante, trajne i raspoznatljive ustrojbene dijelove: anamnezu, epiklezu, paraklezu i anaklezu. Takav ustroj čita se u svakoj molitvi drukčijim tonom. Mogli bismo reći da je prva molitva progresivno-uključna, druga koncentrično-progresivna, a treća zaključno progresivna. Dok prva molitva ima istaknuti anamnezu i katehetsko odgojnu obojenost, druga je mnogo zamršenija i zahtijeva bliže poznavanje sadržaja, a treća je sinteza i sadržaja i razvoja. Nije stoga svejedno koji će se od modela upotrijebiti u kojem slavlju.⁵⁸

Više nego zanimljivo bi bilo traženje pojedinih retoričkih figura u tekstu molitava, tj. širina govornih oblika priopćavanja sadržaja. Za neku dublju argumentaciju ne postoje uvjeti u ovom prikazu, ali spominjem barem neke detalje koji svakoga mogu približiti i tom bogatstvu tekstovomodela ovog obrednika. Kao polazišnu točku uzimamo redoviti govor, ali je opasnost u tomu što se često religiozni govor u njemu uvijek sasvim ne podudara. Euhologiju treba, stoga, vidjeti iz kuta tipskog korištenja.⁵⁹ Postavljanjem predikatnih cjelina: istinito - lažno ne može se doći do pot-

58 Na ovom bi mjestu, što proizlazi iz do sada viđenoga, bilo veoma korisno usporediti ustrojno i sadržajno ove molitve s euharistijskim molitvama. Vidjela bi se ista sakramentalna logika. Prilično štura i globalna slika euharistijske molitve otkriva sljedeće elemente: početni dijalog, zahvalu za stvaranje, utjelovljenje, otkupljenje, smrt Kristovu, uskrsnuće, uzašašće; sanctus, ponovno vraćanje na hvalu sa sličnim sadržajima; epikleza nad darovima i nad zajednicom, ustanova euharistije, zaziv zajednice, anamneza: utjelovljenje, jedinstvena žrtva, muka, uskrsnuće, poslanje Duha, eshatologija; epikleza, zazivi, doksologija. U molitvama *super sponsos* se polazi od anamneze stvaranja, a kristologija se sintetizira u kristološkom izričaju s eklezijalnom obojenošću. Umjesto ustanovljenja nalazimo sliku Krista-Crkve. Epikletski dio je podijeljen na dva dijela. Priroda sakramenta zahtijeva da zaručnici budu objekt i subjekt, a zajednica je uključena u njihovoj perspektivi. Epikletski čin ima jednaku zadaću »pretvorbe«, anakletskog slijeda i u uzlaznom, dijelu slave, anakletsku dimenziju. Kao pretpostavljajući okvir nalazi se vjera, kao dar Trojstva, misterij (otajstvo) uprisutnjen anamnezom, liturgijski čin uveden u život po sudjelovanju (*partecipatio*).

59 U daljim se koracima oslanjam na temeljna razmišljanja iz: RIVOLTELLA, P. C., *Appunti di teoria della comunicazione*, Università Pontificia Salesiana, Pubblicazioni dell'ISCOS, Roma, 1992, str. 74-93. Za proširenu i možda nužnu analizu preporučujem: LAUSBERG, H., *Handbuch der literarischen Rhetorik. Eine Grundlegung der Literaturwissenschaft*, 2 sv., Max Huber, München, 1973.

izbliza neke od figura: 1) synedoke označuje govor dijela kojim se izriče cjelina. Tu figuru nalazimo u OCM 74: una caro (označuje osobu), per originalis peccati poenam, nec per diluvii predstavlja svu negativnost povijesti spasenja; Spiritus Sancti gratiam, cordibus eorum diffusa (cjelovitost bračnog života), foedus (život u svim dimenzijama); OCM 242 spominje hominem, ali misli na čitavo djelo stvaranja bez obzira na usku vezu s imago: anamneza po skraćenom ključu (brahilogija), dextera tua (Bog na djelu), 2) metonimija je figura u kojoj se nositelj sadržaja nudi kao sadržaj: OCM 74: caro kao nositelj osobne tjelesnosti, sanctae feminae, laudes, cor, OCM 242 domus, 3) metafora gotovo utjelovljuje pojmovnu sinonimnost. OCM 74: imago, adiutorium, benedictio, poena originalis peccati, nexus fidei, videant filios filiorum suorum et optatam domum senectutem; OCM 242: praesentiae tuae signum, ad mensam tuam accedere cupiant; OCM 244: prospera senectus, amicorum corona. Alegorija i simbol su mnogo složeniji. U metafori je odnos nađen, a nije stvoren, te sama činjenica otežava njihovo pronalaženje. Kao ilustracija toga može biti izričiti pneumatološki govor kao što je ulijevanje Duha i poslanje, prijevodi koji već po sebi nisu prijevodi, jer je riječ o pojmovima različitog ugođaja primanja govora. Simbol je prvotna figura svih figura. Svaki euhološki tekst, a tako i ovaj sadrže mnogo simbola, gotovo u svakoj govornoj jedinici, a njihova oznaka ovisit će o interpretacijskom ključu. Ono što može biti zanimljivo, ali pomalo pretjerano jest moje zanimanje za zvučnost latinskog teksta u kojem se nalazi tipičnost udisajno-izdisajnog govora pomoću respirativnog slova »s«. U OCM 74 to se slovo javlja ni manje ni više sedamdeset osam puta, u OCM 242 šezdeset i šest puta, a u OCM 244 devet puta. Možda je i ovdje stavljena pneumatološka brižnost, nenamjerna ili namjerna - isto je.

4. Što je pneumatološki novo u OCM Editio Altera

Bacajući pogled na molitve koje smo i do sada imali pred očima, uočavamo u OCM 74 dvije točke koje se izdižu kao različitost: nova je molitva duža i govori u pluralu.⁶⁰ Ono što se čini potpunom novošću je izričita epikleza u užem smislu, te usmjerenje prema vjernosti. Ono što se usuđujem reći jest činjenica da »novi« tekst jasnije izriče ono što sadrži i stari. Drukčije bismo pali u zamku nesakramentalnosti. Radi se dakle o proširenju, a ne o ex novo. To je proširenje napravljeno s puno liturgijskog osjećaja i teološko-strukturalnom strpljivošću. Zato je važna analiza

60 U starom se tekstu govori o zaručnici kao odnosnoj točki, ono što je i danas sačuvano u OCM 244.

sinonima i odnosa u svim oblicima. U izradbi ovog proširenja išlo se u pozadinu sakramentalnog čina stavljajući kao temelj milost, ali ne samo u silaznom posvetiteljskom procesu. Duh kao začetnik života posjeduje svoju milost, onu istu koju posjeduje Krist. Crkva kojoj je dan Duh nastavak je Krista i time se pneumatološki govor smješta ne u antropološki govor o posvećenju nego neposredno na Otkupitelja i otkupljenje.⁶¹ U drugom paru tekstova nalazimo samo dodatak: *et in eorum corda Spiritus Sancti virtutem effunde*. Budući da prijašnji tekst nije imao taj umetak, živio je i drugu anatomiju. Čitavo težište je bilo na *nuptiale mysterium* s epikletskim zazivom *dexteram tuam*. Sadašnji tekst pokriva prijelaz iz epikleze, da je ne ponavlja, u paraklezu. U trećoj molitvi (OCM 244) je pak jednako tako malih preinaka u kojima je epikleza produžetak blagoslovne jezgre u jezičnom smislu. Korištenjem riječi *virtus* oslanja se na parakletsku dimenziju usavršavanja. Naše vrijeme ne pronalazi novo, već dinamično prevodi sadržaje ne zaboravljajući teološko-sakramentalnu narav.

5. Epikleza - parakleza - anakleza - sinkleza

1) Epikleza. Obično izlaganje terminologije dolazi na samom početku, ali mi se čini bolje to učiniti na konstruktivan način ovdje bez prijašnjih hermeneutičkih opterećenja. Gledajući mnoge rasprave, većina njih je uzrokovana neujednačenim i nedefiniranom terminologijom, kako između Istoka i Zapada, tako i na samom Zapadu. Ona pokatkad označuje čitavo djelo Duha, a katkad samo formulu zaziva.⁶² Vidjeli smo točke u kojima se epikleza kreće i izvan anafore, za koju je epikleza gotovo jedini locus kada je riječ o pneumatologiji na koju smo se naviknuli. Nazočnost u svakom sakramentu nije slučajna, jer zaziv Ocu, da pošalje Duha sa svrhom teleološke pretvorbe, jest ono što nazivamo posvetnim dijelom pokraj kojeg uvijek nalazimo i epiklezu zajedništva. Ono što se vidi u ženidbi (ta njome smo omeđeni) jest zavisnost epikleze o misteriju nazočnom u svršnoj (teleološkoj) anamnezi. Posveta u sakramentu ženidbe slavi trajno darovanu ljubav: u Ocu u obliku poziva na zajednički život, u Sinu preko otkupljenja i u Duhu po milosti ovisnoj o pozivu i oslobođenju. Tekstovi su prepuni mirabilia Dei na taj način da Otac želi jedinstvo žene i muža, a otkupljenje je usmjereno na otajstvo Crkve, dok Duh daje liturgijsku puninu ukoliko je spomen pashalnog misterija. Postavljeni u litur-

61 Na toj se liniji pronalazi i uklapa epikleza. Glagol *permaneat* je u međuzavisju s *expectant* progovarajući temeljem i ciljem u isto vrijeme.

62 Mogao bih se ovdje ponovno osloniti na nazivlje koju rabi TRIACCA, A. M., *Pneumatologia, epicletologia...*, nav. čl. u bilj. 6, p. 68, ali ipak skraćujem i preciziram sam smisao svoje terminologije.

giju vrše poziv kraljevskog svećeništva, čija se težina nalazi u paraklezi. Problem epikleze pretvorbene naravi upućuje uvijek na eklezijalnost, jer se Duh daje uvijek u vidu Krista.⁶³ Može se činiti da je epikleza uvijek jednaka, ali nije, jer ovisi od naravi anamneze, o specifikaciji unutar istog Otajstva i različite sakramentalne dinamike. Da bismo to približili, navodimo neke tekstove: OCM 74 spominje stvaranje nizom glagola: fecisti, facti, condidisti, institui, numquam disiungi. Tako savez između dvoje kršćanskih supruga postaje memoria teleologica pod vidom drugog anamnetskog čimbenika: Christi et Ecclesiae sacramentum.⁶⁴ I treća molitva slijedi jednaki put: ikonografsko stvaranje u sakramentalnom ozračju, nakon čega se zazivlje Duh Sveti. Egzistencijalna promjena koja je zasjenjena pretvorbom poziva, jer se drukčije ne bi moglo govoriti o *nubere in Christo*.

2) Parakleza. Zaključivši da epikleza nije slobodna cjelina u molitveno-blagoslovnom prostoru, jednako tako moramo kazati i za paraklezu. Radi se ponovno o kristološkoj finalizaciji.⁶⁵ Duh se očituje kao odrednica novoga. Auksologija, rast pokazuju se u konjuktivima: sit, remaneat, prosequatur, diligent, manifestent, videant, perveniant, fiant, communicet, decoret, persolvat, laudent, gaudeant, sentiant...⁶⁶ Preobrazba, pretvorba je vez parakleze i anakleze.

3) Anakleza. Uvođenjem neologizma hoće se potvrditi pneumatološka linija, dok sadržaj odgovara doksologskom trenutku. Ipak, nije riječ o potpunoj identičnosti, jer se doksologija čini kao postignuta statičnost. Terminologija je u svrsi dinamične veze s paraklezom (terminus per quem). Nije teško pronaći tekstove na koje se odnosi ideja, jer cilj će egzistencijalne epifanije biti anakleza (ostendant; et adepti... ad caelestia regna perveniant). Veza neće biti uvijek tako univočna, ali parakleza gotovo uvijek diše anakletskom napetošću. Često se moli za pomoć preko mno-

63 Na platformi koju nudi zapadna teologija ženidbe slijedi se linija koja bi se površno mogla ovako ocrtati: Bog stvara čovjeka na svoju sliku, dajući mu u spasenjskom otajstvu model Krista-Crkve, koji će biti ostvariv zahvaljujući Duhu. Život svakog čovjeka je željen i mišljen od Boga, dan preko Duha. U molitvama ne možemo pronaći taj tipično rimski tlocrt, jer se ne spominje utjelovljenje, već je djelo Oca i Duha.

64 Blizina i međuzavisnost anamneze i epikleze vidi se u triptihu: consecrasti, praesignares, donatur. U OCM 242 nas jednako tako ne iznenaduje anamnetska sličnost, ali nam je bliža posebnost ženidbenog otajstva: in carnis et cordis unitate coniuncti u smislu svrsnosti, a mutua dilectio osvrće se na veliko otajstvo Krista i Crkve.

65 OCM 74 nakon epikleze ne koristi više ikono-dinamičnu stvarnost, već imitacijsku: imitatrix remaneat sanctorum feminarum. Iz teologije rasta (auxesis) imamo mnogo toga kao primjer. Dovoljno je svrnuti pogled na treći i četvrti dio OCM 74 i 242 ili drugi OCM 144.

66 U tom ugodaju možemo slijediti i epifaniju, dok kenoza nije razvijena, osim u egzistencijalnosti življenog kršćanstva. Duh je onaj koji pobjeđuje poteškoće.

gostrukih *ut*⁶⁷ koji se sintetiziraju u ispunjenje *munera i officia* za sudionništvo u *convivium*-u. Čitava dinamičnost pronalazi završetak jednog slijeda u *kainé ktisis* (novo stvaranje).⁶⁸ To novo stvaranje je ujedno i novi početak, zato nijedno liturgijsko slavlje nije ponovljivo, a uvijek je jednako.

4) Sinkleza. Duh se očituje uvijek kada je riječ o novom početku.⁶⁹ Jednostavna rečenica koja otkriva puninu i prvotnost njegove uloge. Taj pojam mnogi žele staviti pod značenje teurgija ili sinergija. Neologizam ne želi zamijeniti sinergičnost sudionništva, već je u dinamici započetoj epiklezom i značio bi suzaziv. Tim pojmom želim obuhvatiti sve su-čine. Oni su ti koji utjelovljuju i postavljaju vidljivim globalno djelo Duha.⁷⁰ Parakleza će biti djelotvorna samo onda ako se dva dijela, dva pola koja veže sa (con), biti prošireni na životnost u svakodnevnicu. Od parakleze u anaklezu put vodi preko *communitas evangelica... virtutibus comprobati*. U OCM 242 anamneza sadrži *conditum i coniuncti*, epikleza *consilium amoris tui* neodvojiva od anamneze po *consortium coniugale* da bi bila *completa sacramenti significatione*. *Consortium* postaje *communicatio donorum* upotpunjujući se u paraklezi. Na taj način sinkletska snaga vodi do *coniugo copulati, convivium celeste*. U OCM 244 pronalazim samo dva takva izričaja, ali su dovoljni da obuhvate cjelokupnost značenja. Na kraju pripomenimo da svaki con traži i svoj re, tako da se spiralni rast nikad ne ponavlja, a uvijek i trajno obnavlja.

Kakve to sve posljedice ima za ženidbu u sveukupnosti spasenjskog plana? Ikonizacija djela Duha Svetog u ženidbi traži izričaj, artikulaciju u doksološkom daru kao novo stvaranje. U srži odnosa ženidbe i krštenja (potvrde) ne postoji samo jedna, posvetna dimenzija, nego i pretvorbena u vidu i zbog sinkleze. Stvaranje i njegova finalizacija upućuju naprijed

67 Usp. treći dio OCM 242.

68 Takav itinerarij mogli bismo odrediti s raznih stajališta kao što su: svetopisamski model Riječi koja je postala Tijelom, prebivala među nama i uzašla na nebo; ili: *Credere Christum, credere in Christum, credere Christo*; ili: *exomologia, eulogia, eucharistia*, ali sve je razumljivije u liturgijskim načelima misterija, akcije (liturgijski čin), života, prožetih anamnezom, epiklezom i anaklezom pod vidom sudionništva.

69 »L'Esprit se manifeste toujours quand il est question d'un commencement ou d'un recommencement, plus d'une fois aussi dans une finale, mais il s'agit alors di una finale qui est un tournant, un passage vers un nouveau commencement.« VERHEUL, A. *Les symboles de l'Esprit dans la Bible et dans la liturgie*, u: *Questions Liturgiques*, 69 (1988), 68.

70 Poslužimo se još jednom tekstualnom podrškom: OCM 74 u anamnetskom dijelu kaže: *inseparabile viro mulieris adiutorium condidisti*. Od činjenice spomena postaje činjenica institucije jedinstva. Potom se prelazi na posvetu (*consecrasti*). Teološke posljedice prilično su velike, jer se od *consortium* prelazi u *coniugale foedus*. Odnos *maritali iuncti consortium* i *in coniugali foedere* nije ništa drugo nego sinkletski prostor Duha Svetoga. U trećem dijelu nalazimo *confidare* zbog *cohereditas*.

novo stanje ljubavi. Druga jezgra je eklezijalna. Njezina čitljivost: ikonizacija Crkve u obitelji. Njih dvoje su pneumatoforna ćelija Crkve i društva u parakletsko-anakletskom gibanju. To je vršenje svećeničke službe ženidbenih drugova: od sakramentalnog znaka do jedinstva kao sakramenta. To je prvotno sinkletska ikonizacija. Sakrament je ostvareni, reprezentirani spasenjski plan u životu ljudi, mjesto na kojem se izriče vjera nakon što je zazvan Duh. *Re-praesentatio* se želi protegnuti do re-novatio, a ženidba obnavlja stvaranje i ad intra i ad extra. U isto vrijeme obnavlja i savez stvarajući novu cjelinu, obnavlja savršeno bogoštovlje-liturgiju u obliku munera i officia. Tako zaručnici, ili bolje bračni drugovi, stoje na službu ministerijalnog reda u jednakoj mjeri kao što ministerijalnost stoji u njihovoj službi. Oni obnavljaju sakrament u mjeri inkristacije dovodeći do plodnosti samog otajstva. Pitanje postavljeno na samom početku glasi: *emissio gratiae* ili *effusio virtutis Spiritus Sancti*? Mislim da bi najbolji odgovor bio kada bi se izbrisao ili. On je samo hermeneutski posrednik. Ili nije isključive naravi, nego alternativne. Otkrivena sigurnost je sinkletska dinamičnost, koja proizlazi iz tih izričaja. Svaka u svojem obliku kaže nešto posebno. Dok prva ističe buđenje življene vjere u ženidbenom obliku koji raste iz kršteničko-potvrđeničkog temelja, druga progovara zaokupljenošću trajnog usavršavanja. U oba slučaja je epikletski zaziv ujedno i sinkletski. Dva izričita trenutka kao kostur za interpretaciju ženidbene pneumatologije.

6. Slavljeničko prije, za vrijeme i nakon prema iznesenoj pneumatologiji

Kao što pokazuje naslov, nalazimo se u samom liturgijskom slavlju. Slijedit ćemo podjelu pod drugom prizmom koja nadopunjuje rečeno. Prvo razmotrimo kako se predstavlja ženidba kao misterij (otajstvo). U cjelokupnosti teologije nalazimo se pred planom Božjim koji je memorativni (spomenčinski) i konstitutivni (ustrojbeni), jer temelj jedinstva stoji u slici i prilici. A što je drugo sakrament negoli ostvaraj tonificirane slike? U spomenu stvaranja sigurnost djelotvorne obnove je Duh u čijoj se snazi ostvaruje poziv. Otajstvo dakle pripada prostoru ustanovljenja slavlja. Snaga ujedinjenja je u djelu stvaranja, i da bi se oživotvorila, potreban je Duh Sveti. Kao slavljeničko *prije* otajstvo ruši trojstvenost dinamike, a u njihovoj povezanosti nam pomaže sinkleza. Drugo otajstvo je otajstvo par excellence: Krist-Crkva. Da bi se to otajstvo ikoniziralo, potreban je isti proces koji je rodio model: ljubav. On nije ostvariv u potpunosti, te zato *praesignares* (OCM 74). Ta je ljubav neuništiva. Ona nadilazi i sam grijeh. Odražavajući se u tom otajstvu, pneumatologija ulazi u slavljeničko *za vrijeme*. Misterijski dio s dva krila preko sinkleze postaje nazočan u epiklezi.

Promotrimo na trenutak pneumatologiju kao anamnezu. Ona je uvijek mjesto na kojem se čeka novi životni početak. Ona nema puko slavljeničko značenje. Povezanost sa sakramentom pomirenja nalazi se upravo ovdje.⁷¹ Ponovno otkrivena ljubav budi novi smisao za ženidbeno jedinstvo.

Pneumatologija kao methexis dobiva usmjerenje prema sudioništvu koje nadilazi semantičko ozračje i ulaženje u srce slavljeničkog za vrijeme. Riječ-znak i označena stvarnost, koja je upravo tonificirano otajstvo, dosiže ne samo slavljenički trenutak, nego čitav život. Epikleza smještena u taj dio nastoji od vjernika stvoriti svećenike jednog Svećeništva. Ovdje provire snaga općeg svećeništva, po Duhu koji osposobljuje *communicatio amoris tui donorum* (OCM 242). Činjenica da se sudioništvo ne odnosi samo na jedinstvenost slavlja, nego na ravnotežu silaznog i uzlaznog momenta omogućuje viziju *conubiama* kao *anakleze*, kao euharistijsko mjesto zajedništva. Duh vodi prema Kristu pošto ih je stavio u *koinoniu* Trojstva. Po interakciji otajstva i života i po međusobnom dozrijevanju, po rastu dolazi se do *diakonie* za život u ljubavi. Duh potiče uvijek iznova na liturgiju, te u odnosu prema *methexis* sakrament postaje *diakonia* u slavljeničkoj *koinonii*.

Kao završni susljedni element pogledajmo pneumatologiju kao novo stvaranje. Ono u terminologiji ove analize dobiva ime život ili oznaka svega što se krije pod slavljeničkim poslije. Njegov zadnji cilj nije plodan život, već *regna caelorum*. Uspjeli život je zacijelo dar Duha, ali sinkletski trenutak ga povezuje s novim početkom: Kraljevstvom. Na ovaj anakletski dio veže se sakramentalnost bolesničkog pomazanja, jer ponazočuje zemaljsku i nebesku Crkvu u zajedništvu sa svim prije navedenim parakletskim stanjima. Svaki put kada se slavi liturgija, ona nosi sa sobom slavljenički nakon, da se ne bi palo u varku kako je on nedosežan. Svaki pak slavljenički nakon postaje slavljenički prije nekog drugog slavlja.

Svrnimo na završetku još jedan zaključni pogled na snagu iz koje izlazi i ka kojoj se vraća ženidbeno otajstvo: sinkleza. Započeo sam od pojma da se ženidba, kao i svaki drugi sakrament, slavi za u snazi Duha. Otajstvo koje se izriče po stvaranju, savezu, Kristu-Crkvi, i na poseban način po pashalnom misteriju, koji se u ženidbi podrazumijeva, u anamnezi, preko oblativne i životne methexis u liturgijskom činu i posveti, teži prema novom stvaranju, koje je započelo s prvim stvaranjem u vidu pashalnog misterija. Epikleza moli isto Otajstvo, ostvareno po Kristu u Crkvi. Zato tekstovi obiluju nazivljem povezanim u vijenac koji nosi *caritas*: lju-

71 Ako krštenje i potvrda pronalaze svoje mjesto u spomenčinskom otajstvu, onda je bez sumnje, mjesto pomirenja anamnetičko. Izlivanje Duha dovodi nas unatrag da bismo otkrili ljubav.

bav, blagoslov, radost, mir, nada. Da bi se bolje razumjeli parakleza i anakleza, pomažu nam izričaji kao što su: amoris communio, sanctificationis effector. Otajstvo je pneumatoforno u onima koji ga slave, koji su uvučeni u isto Otajstvo po vjeri krštenja (potvrde). Viđena iz toga kuta ženidba ne može a da ne teži prema euharistiji. Nakon vizije saveza koji izranja iz ljubavi, zaziva se Duh kao pomoć, kao suzaziv (sinkleza) božanskom otajstvu, uvedenom u konkretni život dvoje bračnih suputnika. Iz tog foedus, (quod) voluisti adumbrare (OCM 242) u njihovim srcima, u srcu zajednice po vlastitoj methexis daje mjesta supruzima u zajednici kao dio novog stvaranja (ovdje bi u ikonskoj teologiji možda najbolje odgovarao pojam ikonometamorfoza). Tako sinkleza posjeduje dvije čvrste točke: 1) da je početak - Duh po kojem božanski naum biva vjerniku predložen kao sakrament i 2) da je nit koja se provlači kroz verbalni terminološki govor.

Sinkleza je ujedinjujuća snaga, djelovanje Božje koje se vidi na mnogo načina, nazočno i u Editio Typica, jer bi drukčije nijekali moljeni i ostvareni misterij. Tako sveprisutnom pneumatologijom, koja ne prelazi u pan-pneumatologizam, dolazimo u svijet koji je udaljen od juridičnosti i moraliziranja.

Emissio ili effusio? Oba glagola sadrže e, ex. Potrebno je izvorište da bi izričaj bio logičan. Nazivam ga izgovorenim Otajstvom, Otajstvom objavljenim od Boga. Da bismo plastičnije osjetili smisao, slijedimo lanac ovih izričaja: *ef-fundere* / *ad-umbrare* / *in-flammare* / *pro-fundere* / *re-novare*. Riječ je o nizu prijedloga: *ex - ad - in - pro - re*, a na poseban način luk početka i završetka: *ex ---- re*. Slikovitost spiralnog tijeka u kojem se nalaze zaručnici. Svaka ženidba ostvaruje Otajstvo i daje proširenje spasenjskoj suradnji obično nazvana svećeništvo: slavljenje i prinos Bogu oživljujući Otajstvo Krista-Crkve.

Prikaz je u mnogim dijelovima nedovršen i prijelazi se mogu doimati neutemeljeni, ali držim da će i ovih nekoliko naznaka iz šire studije probuditi bogatstvo pneumatološkog govora i složenost modela za dinamički prijevod u liturgijskom slavlju.

PNEUMATOLOGY IN OCM AS SAKRAMENTAL SYNTHESIS

*Ivan Šaško***Summary**

The author presents an analysis of »Ordo Celebrandi Matrimonium«, (Editio Typica Altera, 1991) in an attempt to discover the structure of pneumatologic »changes« in models (formulae) of prayers super sponsos. The terminological analysis and many different conceptual interrelationships are concentrated around liturgico-sakramental theology, asking how it is represented in »new« texts. The views suggested by A.M. Triacca as starting-point have been further developed. The sacramental readings can be seen within the relationship: sacrament - liturgical act (actio) - life in a pneumatological connection in the direction epiclesis, pareclisis, and anacclisis, explaining two neologisms: anacclisis and syncclisis. They are situated within the structure between them, i.e. anamnesis and methexis. The fourth expression (syncclisis) is new, it was introduced in order to elucidate the terminological-sakramental strength of pneumatological dynamics which applies to many cases, always with special respect for the entireness of the matrimonial ceremony.